

Отримано: 14. 03.2015 р.

Прорецензовано: 23.03.2015 р.

Прийнято до друку: 30.04.2015 р.

Пасажко Т. С. Роль фінансово-кредитного ринку в трансформації заощаджень населення в інвестиційні ресурси економіки / Т. С. Пасажко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: збірник наукових праць / ред. кол. : І. Д. Пасічник, О. І. Дем'ячук. – Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015. – Випуск 28. – С. 134–139.

УДК 336.761

JEL-класифікація: G 10

Пасажко Тарас Сергійович,

аспірант Київського національного університету ім. Т. Шевченка

РОЛЬ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОГО РИНКУ В ТРАНСФОРМАЦІЇ ЗАОЩАДЖЕНЬ НАСЕЛЕННЯ В ІНВЕСТИЦІЙНІ РЕСУРСИ ЕКОНОМІКИ

Розглянуто інвестиційний потенціал заощаджень населення для економіки. Проаналізовано взаємозалежність обсягів заощаджень населення та їх інвестиційне спрямування. Досліджено рівень довіри населення України до різноманітних фінансово-кредитних організацій. Визначено роль фінансово-кредитного ринку в трансформації заощаджень населення в інвестиційні ресурси економіки. Запропоновано шляхи вдосконалення механізму активізації заощаджень населення з метою стимулювання інвестицій в економіку.

Ключові слова: фінансово-кредитний ринок; заощадження населення; фінансовий механізм; інвестиційні ресурси; фінансовий механізм.

Пасажко Тарас Сергеевич,

Аспирант Киевского национального университета им. Т. Шевченко

РОЛЬ ФИНАНСОВО-КРЕДИТНОГО РЫНКА В ТРАНСФОРМАЦИИ СБЕРЕЖЕНИЙ НАСЕЛЕНИЯ В ИНВЕСТИЦИОННЫЕ РЕСУРСЫ ЭКОНОМИКИ

Рассмотрен инвестиционный потенциал сбережений населения для экономики. Проанализированы взаимозависимость объемов сбережений населения и их инвестиционная направленность. Исследован уровень доверия населения Украины к различным финансово-кредитным организациям. Определена роль финансово-кредитного рынка в трансформации сбережений населения в инвестиционные ресурсы экономики. Предложены пути совершенствования механизма активизации сбережений населения с целью стимулирования инвестиций в экономику.

Ключевые слова: финансово-кредитный рынок; сбережения населения; финансовый механизм; инвестиционные ресурсы; финансовый механизм.

Taras Pasazhko,

PhD student of Taras Shevchenko National university of Kyiv

ROLE OF FINANCIAL-CREDIT MARKET HOUSEHOLD SAVINGS TRANSFORMATION IN INVESTMENT RESOURCES OF ECONOMY

The article studies the investment potential of household savings and the role of financial market in the process of household savings transformation into investment resources of the economy. The level of public confidence to a variety of financial and credit institutions in Ukraine is analyzed. The role of financial and credit markets in transforming household savings into investment resources economy is determinate. The ways to improve efficiency of household savings activation is offered.

Keywords: financial and credit markets; household savings; financial mechanism; investment resources; financial mechanism.

Постановка проблеми. Соціально-економічне зростання є головною умовою функціонування фінансової системи, при цьому одним із ключових питань, є формування достатнього рівня інвестицій, а, як результат, піднесення національного добробуту. Насичення економіки інвестиційними ресурсами є складним і багатогранним завданням, вирішення якого дозволить досягти стабільного зростання економіки. Одним із найбільших джерел інвестицій в економіку є заощадження домогосподарств. Зважаючи на сучасний розвиток економіки України та низький рівень реалізації потенціалу заощаджень населення – вони є чи не найважливішим інвестиційним ресурсом економіки.

На сьогодні недостатньо уваги приділено можливості залучення заощаджень населення, які через високий рівень ризику прямого та портфельного інвестування направляються здебільшого в банківську систему, або взагалі накопичуються в формі готівкових заощаджень.

Об'єктом дослідження є трансформація заощаджень населення в інвестиційний ресурс економіки.

Предметом дослідження є фінансово-кредитний ринок у процесі трансформації заощаджень населення в інвестиційні ресурси економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням ролі заощаджень населення в формуванні інвестиційних ресурсів економіки займалася такі видатні вчені-економісти, як А. Сміт, Д. Рікардо, Дж. Р. Хікс, Дж. М. Кейнс, П. Самюельсон та ін. Вітчизняні вчені в останні роки активно досліджують заощадження населення, серед них варто відзначити праці таких учених, як М. Алексеєнко, О. З. Ватаманюк, Н. Дорофєєва, С. Панчишин, М. Савлук, Т. С. Смовженко та ін.

Фундаментально заощадження визначаються як частину доходу, що не витрачається на поточне споживання та сплату податків. Особлива роль категорії заощадження в сучасній макроекономіці полягає у можливості пояснення загальної економічної рівноваги та короткострокових коливань ділової активності, економічного зростання і впливів держави на перебіг економічних процесів за рахунок використання ринкових та адміністративних інструментів управління заощадженнями населення. То ж, якщо Дж. М. Кейнс уважав, що споживання та заощадження залежать у основному від єдиного чинника (рівня поточного доходу), то подальші дослідження показали, що на заощадження впливають багато факторів [1].

Заощаджувальна поведінка домогосподарств, що відмовляються від споживання частини поточного доходу є об'єктом дослідження сучасної теорії споживання/заощадження. Ключовими етапами на шляху становлення теорії заощаджень свого часу стали теорія міжчасового вибору споживача І. Фішера, кейнсіанська теорія функцій споживання та заощадження, теорія життєвого циклу Ф. Модільяні, гіпотеза постійного доходу М. Фрідмана, гіпотеза випадкового блукання Р. Гола [2].

У національній науці прикладом розгляду такого поняття сучасними дослідниками можна вважати результати роботи О. З. Ватаманюка, де також підкреслюється змістовність заощаджень як частини доходу, що не витрачається на поточне споживання. Разом із цим, наприклад, В. В. Жупанін доводить, що категорія «заощадження населення» відображає систему суспільних відносин між індивідами з приводу збереження грошових коштів для їх використання у майбутньому. Отже, можна стверджувати, що В. В. Жупанін під час розгляду заощаджень населення дотримується підходу, за яким робить наголос на споживанні відкладеного доходу для майбутнього його використання. Однак, при цьому В. В. Жупанін не уточнює частину доходу індивідууму, яка підлягає збереженню, він лише підкреслює форму збереження такого доходу, а саме збереження доходу у вигляді грошових коштів. Проте форма нагромадження заощаджень може бути досить різною, що відмічають, зокрема, такі дослідники, як Я. В. Петренко, М. М. Туріянська, О. Л. Франченко. Варто констатувати, що наведене визначення категорії «заощадження населення» не відображає цілісного її розуміння [3].

Мета і завдання дослідження. Метою статті є виявлення структуро-логічних взаємозв'язків між формуванням заощаджень населення та накопиченням інвестиційних ресурсів у національній економіці, визначення ролі грошово-кредитного ринку в цьому процесі, а також аналіз інструментів і механізмів трансформації заощаджень населення в інвестиційні ресурси економіки.

У свою чергу під фінансово-кредитним ринком слід розуміти сукупність економічних обмінно-перерозподільних відносин, де об'єктом операцій є фінансові ресурси та позичковий капітал. При чому ключовими учасниками ринку є інвестори (в цьому випадку фізичні особи), фінансові посередники (банківська та пара-банківська системи), позичальники та отримувачі інвестицій.

Виклад основного матеріалу. Під інвестиційними ресурсами економіки слід розуміти сукупність грошових фондів, що можуть бути використані для фінансування інвестицій. Процес трансформації заощаджень в інвестиційні ресурси відбувається через фінансовий механізм економіки, який розуміють як сукупність фінансових методів і форм, інструментів і важелів впливу на соціально-економічний розвиток суспільства. При цьому фінансовий механізм трансформації заощаджень населення в інвестиційні ресурси в загальному розумінні розглядається відповідно рис. 1.

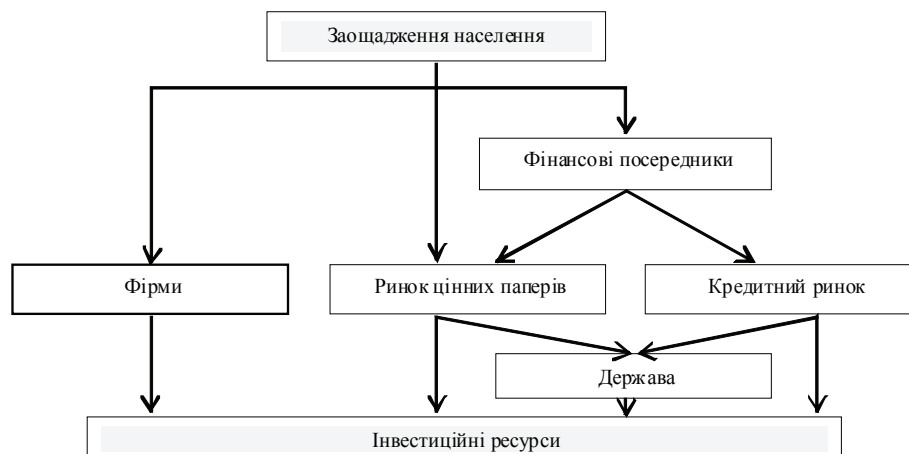

Рис. 1. Механізм трансформації заощаджень домогосподарств в інвестиційні ресурси

Розглянувши наведений на рисунку 1 механізм трансформації заощаджень в інвестиційний ресурс економіки, варто зазначити, що трансформація заощаджень в інвестиції залежить від створення сприятливого середовища у сфері економіки та соціально-економічного розвитку країни. Як зазначено на рисунку 1, в процесі взаємодії суб'єктів механізму трансформації заощаджень населення в інвестиційні ресурси економіки, заощадження населення можуть бути направлені до компаній або фінансових посередників. При чому компанії, накопичуючи кошти перетворюють їх прямо в інвестиційні ресурси, а фінансові посередники через ринок цінних паперів або кредитний ринок формують інвестиційні ресурси економіки. Нестабільність макроекономічної ситуації, негативні сподівання інвесторів і високий рівень ризику інвестування не дозволяють говорити про еластичність взаємозв'язку заощаджень та інвестицій національної економіки.

У процесі здійснення дослідження використовуються офіційні дані Національного Банку України та Державного комітету статистики щодо обсягів споживання та заощаджень населення, а також статистика банківського сектору в сегменті депозитної бази.

На сучасному етапі розвитку економіки України заощадження домашніх господарств відіграють важливу роль в економічному кругообігу країни та є потенційно потужним джерелом інвестицій. Залучення заощаджень населення до інвестиційних процесів, тобто переведення їх з неорганізованої (готівкової) форми в організовану (вклади у банківських установах; вклади у небанківських депозитних установах; придбання цінних паперів; вкладення у страхові поліси є важливим питанням для України протягом усього періоду розвитку її економіки [6].

Інвестиційний потенціал заощаджень є дуже вагомим. Так, у більшості країн національні заощадження формуються на основі заощаджень населення. На основі цього фіксується участь домогосподарств в інвестиційних процесах, зокрема в економічному зростанні країни. Заощадження домогосподарств за допомогою банків перетворюється у значну масу грошового капіталу, який приносить дохід за певного фіксованого, або умовно-фіксованого рівня ризику.

Для більш якісного аналізу рівня заощаджень у різних країнах, варто розглянути дані наведені на рисунку 2, щодо схильності домогосподарств до заощадження в розвинутих країнах світу.

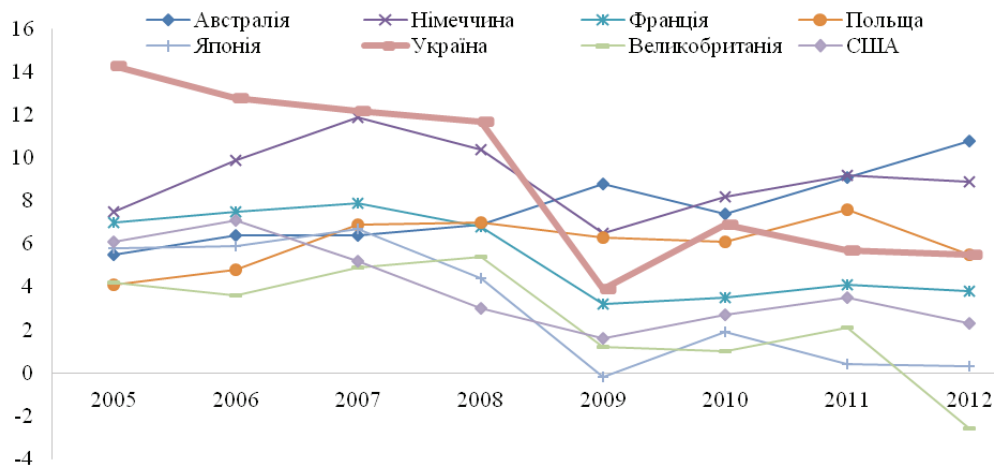

Рис. 2. Схильність до заощадження домогосподарств за період 1992-2012 рр, % (складено автором за даними Світового Банку)

Розглядаючи рисунок 2, варто зазначити, що скорочення рівня схильності до заощаджень спостерігалось під час світової фінансової кризи 2008-2009 років майже у всіх країнах, за винятком Австралії та Польщі, які найменшим чином постраждали від фінансової кризи. Варто відмітити, що в Україні скорочення схильності до заощаджень у 2009 році спостерігалось найбільш стрімке, що засвідчує значну залежність національної економіки від економічної активності. Тим не менш, схильності до заощаджень у наведених країнах світу є унікальними та залежать від особливостей функціонування кожної з економік.

Таким чином, варто зробити висновок, що дослідивши міжнародний досвід заощаджень населення та процесів їх активізації в економіці, можна наголосити на тому, що дані дослідження в першу чергу доводять, що в кожній країні існує різна схильність до заощаджень, що спричинено низкою особливих для кожної країни факторів. А також і те, про що було сказано раніше, що по суті в розвинутих країнах світу, через дуже високий рівень розвитку фінансового сектору всі заощадження в економіці є активними.

Для того щоб пасивні заощадження перейшли в активну форму вони мають перетворитися у фінансовий актив. Цей процес стає можливим лише за функціонування фінансового механізму. По своїй суті

фінансовий механізм був охарактеризований О. Д. Василюком, як комплекс спеціально розроблених і законодавчо закріплених у державі форм і методів створення й використання фінансових ресурсів для забезпечення економічного розвитку та соціальних потреб громадян.

Крім того, за даними USAID пересічний громадянин України не сприймає ідею жити в борг. Більшість українців покладаються виключно на себе, а не на кредитні кошти. 77% респондентів сказали, що не мають ніяких боргів, і лише 19% визнали, що мають кредити або іншу заборгованість.

Найбільша питома вага домогосподарств із наявними боргами зафіксована у Центральному (27%) та Західному (24%) регіонах, найменша – на Півночі країни (13%).

Для оцінки обсягів заощаджень населення варто в першу чергу розглянути структуру розподілу доходів населення, що наведені на рис. 3.

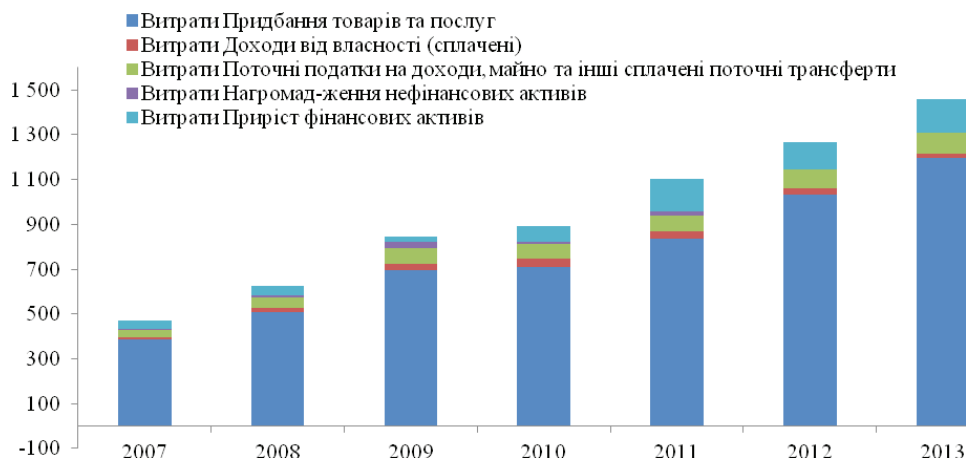

Рис. 3. Витрати та заощадження населення, у тис. грн. (Складено автором за даними НБУ)

Аналізуючи наведену вище статистику, варто наголосити, що заощадження населення представлені у вигляді приросту фінансових активів, доходів від власності та нагромадження не фінансових активів. У процесі аналізу структури заощаджень, варто зауважити, що саме такий показник, як приріст фінансових активів і доходи від власності за тлумаченням іноземних дослідників має зворотній вплив на формування заощаджень населення. Так як зростання активів дистимулює індивіда заощаджувати і по суті збільшує його споживання. Подібна ситуація спостерігалася в 2008-2009 роках, коли 2008 року під час стрімкого падіння доходів від фінансових активів, населення почало формувати заощадження в нефінансовій формі, а 2009 року, коли дохідність фінансових активів відновилася, населення знову скоротило заощадження в не фінансовій формі.

Так, розглядаючи офіційні дані Держкомстату, варто відзначити, що у розподілі доходів населення заощадження скорочуються, та складають на кінець 2011 року близько 12%, що свідчить про те, що населення не втрачає можливості для заощадження власних доходів. Це може бути спричинено низкою чинників:

- скорочення реальних доходів населення, через зростання рівня цін на споживчі товари;
- зростання рівня споживання, та втрата мотивів до заощадження;
- скорочення рівня дохідності фінансових інструментів заощадження (ставок за депозитами, дохідність інвестиційних фондів, низька привабливість НПФ, стагнація фондового ринку тощо)
- збільшення рівня тінізації економіки та формування прихованих (пасивних) заощаджень у готівці.

Однак, варто відмітити, що, хоча частка заощаджень і скоротилася, загалом частка заощаджень у доході індивіда залишається дуже високою в порівнянні з міжнародним досвідом, що свідчить про дві основні особливості економіки України. Перш за все, це засвідчує, що рівень життя в Україні є дуже низьким, а значні заощадження свідчать про намагання індивідів максимізувати заощадження в майбутньому. По-друге, населення намагається сформувати значні активи через низький рівень довіри до влади та побоювання щодо можливого скорочення рівня соціального забезпечення [6].

Крім того, варто відмітити загальну досить яскраву динаміку, щодо зростання рівня заощаджень, особливо у формі грошових вкладів, тобто умовно активних заощаджень [1].

Для визначення рівня довіри населення до різноманітних фінансових інституцій варто навести наступні дані: у червні 2010 року в рамках проектів USAID (United States Agency «International Development») «Розвиток ринку капіталів» і «Розвиток фінансового сектору» було оприлюднено результати опитування суспільної думки щодо рівня довіри населення України до фінансово-кредитних інституцій. Дослідження проводила українська компанія GfK Ukraine, що спеціалізується на вивченні громадської думки, серед 2 000 громадян, що мешкають у різних регіонах України. На питання: «Оцініть, будь ласка, рівень

вашої довіри до різних фінансово-кредитних установ за такою шкалою: «повністю довіряю», «скоріше довіряю», «скоріше не довіряю» чи «зовсім не довіряю». Результати здійсненого опитування населення наведені на рисунку 4.

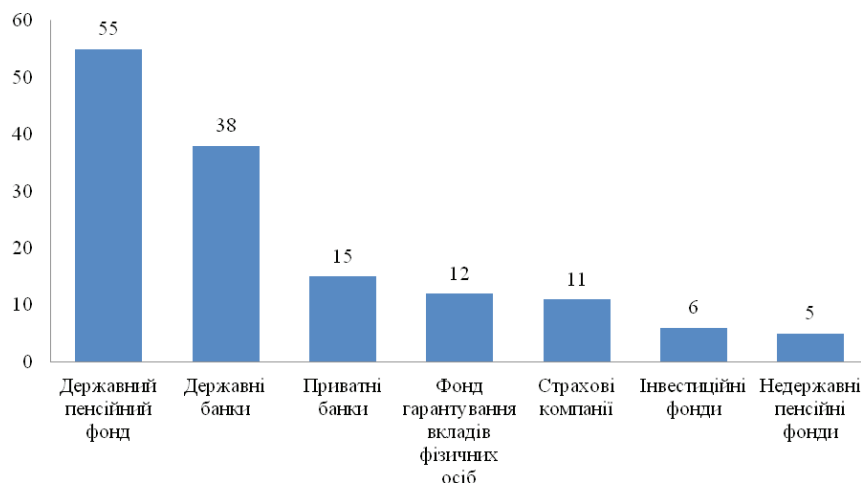

Рис. 4. Рівень довіри населення України до фінансово-кредитних інституцій у 2010 році

За результатами опитування, лише 15% респондентів відповіли «повністю довіряю» та «скоріше довіряю» приватним банкам і 38% – державним банкам, інші ж фінансові посередники майже не мають довіри населення.

Наступним важливим моментом, при оцінці активізації заощаджень є процеси пов'язані з формуванням пенсійних заощаджень населення. І хоча Україна має один із найвищих у світі рівень державних витрат на пенсійне забезпечення (13,8% ВВП), для країни характерне одне з найвищих в Європі демографічне навантаження на працездатне населення: 13,2 млн пенсіонерів на 15,6 млн платників внесків, що відображено в таблиці 1. Беручи до уваги цей факт, а також надто низький обсяг ВВП, вік виходу громадян на пенсію (60 і 65 років – для жінок і чоловіків відповідно), низьку середню заробітну плату (нижчу за прожитковий мінімум у кожного четвертого працівника), наявність значних пільг по сплаті пенсійних внесків (зокрема, для застрахованих осіб) стає зрозумілим, чому в нашій країні розмір середньої пенсії не забезпечує навіть половини доходу, що отримувала людина в трудовий період життя [6].

Згідно з нашими розрахунками, коефіцієнт заміщення (пенсією трудових доходів) в Україні складає лише 46,6% (2008 р.). Таким чином, у нашій державі рівень нагромаджень більшості населення такий, що не дозволяє повною мірою виконувати заощадженням свою соціальну функцію. Більше того, у нас практично не працює важливіший механізм залучення заощаджень – система добровільного соціального пенсійного страхування під гарантії уряду [7].

З метою вирішення ключових проблем стимулювання накопичення заощаджень населення та подальшого інвестування їх в економіку потребує вирішення реалізації завдань як економічного та адміністративного так і суспільного характеру. Серед даних завдань варто відмітити:

– подальше вдосконалення системи гарантування банківських вкладів населення. Так, за 2014 та 2015 рр ФГВГО зарекомендував себе як надійний гарант безпечності вкладів населення однак повальне банкрутство банків досить негативно вплинуло на його стан та загалом на грошово-кредитний ринок, що в цілому є передумовою для вдосконалення механізмів його діяльності.

– популяризацію державних цінних паперів як інструмент заощадження коштів населення. Зважаючи на поточний стан економіки, цінні папери має відповідати потребам населення як інструменту збереження купівельної спроможності грошей і гарантії їх погашення.

– розробку та запровадження дієвого інструменту із формування пенсійних заощаджень. Подібні програми діють у Великобританії (National Savings), Канаді (New Canada Savings Bond Program, Canada Retirement Income Fund, Canada Retirement Savings Plan), США (Payroll Savings Program) та інших країнах.

Варто погодитись із рекомендаціями Н. І. Дучинської та В. Л. Смесової, які зазначають, що для стимулювання відтворення інвестиційного потенціалу домогосподарств необхідно здійснити такі заходи:

1) підвищити рівень оплати праці населення із запровадження зниженого податкового тиску на доходи фізичних осіб і зберіганням ємної податкової бази за рахунок запропонованих заходів;

2) реалізувати механізм активізації прямого інвестиційного використання заощаджень населення через цільові інвестиційні рахунки для інвестування нефінансових корпорацій та інвестування через систему банківських і парабанківських інститутів;

3) здійснити ряд стимуляційних заходів у сфері фінансових послуг для підвищення довіри вкладників та активізації ощадного процесу (створення Фонду гарантування вкладів небанківських установ, погашення боргів Ощадбанку населенню через будівництво житла та виплату кредитів тощо);

4) створити умови для укрупнення та зміцнення системи банківських і парабанківських інститутів, загострення конкуренції між цими структурами у питанні залучення клієнтів і розширення обсягів пасивів [3].

Висновки. Узагальнюючи все вище зазначене, варто наголосити, що обсяги пасивних і умовно активних заощаджень населення України є досить значними, що свідчить про величезний інвестиційний потенціал заощаджень населення, та по суті підтверджує необхідність розбудови інфраструктури фінансового сектору, вдосконалення законодавства, підвищення фінансової грамотності населення, що має стати передумовою інвестиційного розвитку економіки України.

Варто відмітити, що в сучасних умовах розвитку національної економіки України, питання вдосконалення фінансового механізму трансформації заощаджень в інвестиційні ресурси, а також роль фінансово-кредитного ринку в такому процесі є дуже важливою і потребує детального подальшого вивчення, оскільки інвестиційний потенціал, що концентрується в заощадженнях населення є дуже значним.

Отже, на рівні держави варто забезпечити вироблення відповідної соціальної політики щодо підвищення доходів населення із забезпеченням економічного зростання та, як результат – збільшення рівня заощаджень населення. Важливо також зменшити диференціацію доходів населення, створити і нарощувати середній клас (підтримувати підприємництво, розвивати малий і середній бізнес), що в розвинутих країнах світу є головним інвестором на фінансово-кредитному ринку.

Література:

1. Бонд Р., Куценко О., Лозицька Н. Фінансова грамотність та обізнаність в Україні: Факти та висновки [Текст] / Бонд Р., Куценко О., Лозицька Н. // 2ге видання, доповнене та виправлене – К : USAID FINREP, грудень 2010. – 42 с.
2. Ватаманюк О. З. Заощадження в економіці України: макроекономічний аналіз [Текст] : [монографія] / Ватаманюк О. З. – Львів : Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2007. – 536с.
3. Дучинська Н. І. Механізм активізації інвестиційного використання фінансових ресурсів домогосподарств в Україні [текст] / Н. І. Дучинська, В. Л. Смесова // Макроекономічні та регіональні проблеми розвитку України. – 2009. – №3. – С. 24-36.
4. Ільченко Т. М. Основні чинники формування заощаджень населенням [Електронний ресурс] / Ільченко Т. М. // Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Vdnuet/econ/2009_3/28.pdf – Назва з екрана.
5. Карковська В. Я. Заощадження як джерело інвестиційних ресурсів у національній економіці [текст] / В. Я. Карковська // Економічний простір. – 2008. – №9. – С.32-39.
6. Лютий І. О. Вплив держави на ринок фінансового капіталу України [текст] / Лютий І. О., Дрозд Н. В. // Фінанси України. – № 8. – 2010. – С. 63-72.
7. Рамський А. Ю. Інвестиційний потенціал заощаджень фізичних осіб та механізми його реалізації [текст] / А. Ю. Рамський // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 5 (71). – С.172-178.